

gnavši Galičina se je dal oklicati za Ivanovega sovladarja (1789. l.)

Ivan je bil car le po imenu, v resnici pa je vladal Peter sam. Ta je precej sè svojimi reformami na dan stopil, pomnožil vojsko, ustanovil brodogrady, kateremu je bil načelnik Lefort. Skerbel pa ni le samo po politični poti za obstanek Rusije, hotel je svojo državo tudi po duševnem poti uvrstiti med kultivirane evropske države. Ali kmalo je spoznal, da mu manjka učenosti in skušnje v teh zadevah. Zato je sklenil po Ivanovej smerti (umerl 1696 l.), ko je postal samovladar, iti v šolo med omikane zapadne narode in tu pridobljene vede presaditi v Rusijo. Večina Rusov pa takrat ni spoznala, kako dober sad bodo Petrove reforme obrodile. Bila je preponosna, da bi pustila belega carja s tem naklepom odpotovati, kajti v svoji zaslepljenosti je rekla: „Rusija ne sme pri inostranceh poduka iskati.“ Ti Rusje so hoteli domovino vkovano imeti v one sponse, ki so jo do zdaj žulile. To stranko primerno Staroruse imenujmo. Nasprotna stranka, Mladorusje — pa so podpirali Petra v njegovem početju. Na strani Starorusov so stali strelci, in ti so se zarotili zoper Petra, ravno ko se je odpravljal na potovanje. V svojo srečo je car zasledil zarotbo, in zarotnike ostro kaznoval. Ta zarotba nam kaže srčnost in neustrašljivost mladega Petra. Ko je namreč zvedel, kaj strelci nameravajo, je sklenil zbirališče zarotnikov osobno napasti. Iz neprevidnosti pa je prišel sam preje tje, nego njegovojaki, tako da je stal čisto sam med sovražno množico. Peter, ne da bi ga to vznemirilo, se je izgovoril, da je mimo gredé videl okna razvrtljena in prišel v dvorano, da bi se Sukavninom, ki je bil načelnik zarotnikov, na zdravje pil. Vsedel se je med sovražnike in mirno in veselo pil, dokler ni eden zarotnikov polglasno k Sukavninu rekel: „Čas je!“ na kar je načelnik odgovoril: „Še ne!“ Ta pogovor vpričo carja je Petra tako razkačil, da je pozabivši na nevarnost in carsko častitljivost, kakor razjarjen lev kvišku planil, Sukavrina s pestjo pobil in kakor razljutjen tur zarjul: „Ako za vas še ni čas, je pa za-me čas. Zvežite pse!“ Zarotniki so bili tako osupnjeni, da niso mislili na bran in da so celo eden drugemu roke vezali. Med tem so prišli vojaki, ki so zarotnike odpeljali.

Meseca velicega travna 1697. leta se je podal Peter proti zapadu. Šel je čez Berolin v Holandijo, kjer se je nepoznan pod imenom Peter

Mihajlov mornarstva učil. Bil je najmarljivejši med tamošnjimi tesarji. Obiskoval je tudi delavnice kovačev in strugarjev, tesal mline, drl zobe itd. Iz Nizozemskega se je podal na Angležko, kjer si je mnogo véd, ozirom obrtnije pridobil. Povsod je skušal izjurenih delalcev pridobiti, ki bi se preselili na Rusko. Spomladi 1698. l. je potoval na Dunaj. Od tod je hotel na Laško, da se umetnosti nauči, kar zvé, da so se v domovini strelci vzdignili in uprli. Počil je namreč po Ruskem glas, da je car v inozemstvu umrl. Zofija, ki še v samostanu ni mirovala, da bi brata pahnila s prestola, je raztrosila to vest in s pomočjo strelcev in Starorusov organizirala veliko ustajo zoper inozemce, ki so se že v Rusiji naselili. Silna ustajna vojska se je vzdignila proti Moskvi, da bi tam naseljene tujce odpodila in Rusko v stari tir spravila. Toda moskovski poveljnik se je junaško v bran postavil in ustajnike deloma pokončal, deloma polovil. Ko je tedaj Peter o tej ustaji slišal, se je hitro vrnil v domovino. V Moskvo prišedši našel je zopet vse mirno. Ker je pa sprevidel, da preje ne bode notranjega miru, dokler ne bodo Starorusi zatrti, je izrekel čez strelce, ki so bili vedno pripravljene, Staroruse proti carju podpirati, — smrtno sodbo. Pred samostanom, v katerem je živela Zofija, je ukazal poveljnike ustajnikov obesiti. Kri mogočne straže belih carjev je v potokih tekla po starodavni Moskvi. Car sam je izpraševal ustajnike; njegov strašen pogled je bil že muka, iz njegovih ust ni bilo slišati besede milosti. Propadli so smrti tudi taki, ki so, verjevši besedam varilcev, v resnici mislili, da je car na tujem umrl, in se tedaj opravičeni smeli pridružiti drhali, katera bi v Moskvi novega carja zvolila. Tako je večkrat slavohlepnost vladarske rodovine hujskala državljana zoper državljana, vsejala zrno notranjih razpertij in zakrivila kervava zatiranja. Ko se je Peter na ta grozoviti način znebil notranjih sovražnikov, obrnil je svojo pozornost na vnanje. Pri vseh vnanjih in notranjih opravilih pa so mu sé svetom in z roko pomagale izvrstne osebe, kakor Menčikov, Ostermann, Lefort in soprôga Katarina, in akoravno je imel z junaškim švedskim kraljem Karolom XII. dosta posla, je vendar po vseh delih svojega prostranega carstva ustajnike pomiril. Tako je vkrotil Kazan (1703. l.), Astrahan (1704. l.) in zaporoške Kozake pod hetmanom Ivanom Štefanovičem Mazepo (1708. l.) (Konec prih.)

Oddel za slovstvo in umetnost.

Národnó blago.

Orjaška igrača.

Bravši prvokrat „Orjaško igračo“ od Chamissona, spomnil sem se, da so mi doma že v mojih otroških letih sledeče pravili: „Na poštnih travnikih so enkrat kosci kosili, pa pride ajdovska deklica iz stare graščine, pobere kosce v predprt, jih nese domu in reče materi svoji: „Na

travnikih tam doli le pod graščino so črvi travo spodjedavali, pa sem jih pobrala, in sem prinesla.“ — „Dete, to niso črvi, to so kosci; kar nesi jih nazaj“, odgovori mati. Potem reče dati koscem en kruh, katerega pa niso mogli nesti sabo, ker je bil tako velik, da so ga celo z drogi težko na voz naložili.“

Tu bi imeli torej variacijo od Chamissona v znano balado porabljene pripovedke. Za razum-

ljenje moram pristaviti, da v ravno zapisani pripovedki omenjena „stara graščina“ je grad „Žovnek“ v Braslovški fari, v Savinjski dolini. „Žovnek“ imenuje ljudstvo to staro graščino in tudi novo, četrt ure od Braslovškega trga. Bivši mariborski profesor dr. Puff, ki se je mnogo pečal s Štajersko v vsakem, posebno pa v zgodovinskem in zemljepisnem obziru, meni, da se grad pravilno imenuje Sovnik (sova); v starejih pismih in knjigah se zove „Souneek“. „Sannegg“, kakor sedaj pišejo, je nekatere napotil misliti, da ima grad svoje ime od Savinje (Sann, prej neki Soune), ker bi bila nekdanj Savinja spodaj mimo grada tekla, kar pa ni lahko verjeti glede na obličje kraja. Sicer je pa znano, da so se poznejši celjski grofi imenovali „Freie von Souneck“ in tudi v slovenskem slovstvu imenovan baron Ungnad, ob času Trubarja, se spravlja v zvezo s tem gradom.

Stari Žovnek (ali bolje: Žolnjek pisano, ker gotovo ima svoje ime po žolnah, katerih je obilo tukaj, kako bližnje Vransko ima ime po vranah), stoji na griču, ki je odraslek Dobrovlja, hribovja, katero se vleče od Vranskega do Mozirja. Tik pod gričem priteče po soteski Trnavca, potok, ki se pozneje izlije v Bolsko*), katera se izteka pri Št. Pavlu blizu grobeljskega mosta v Savinjo. Na vzhodni strani griča, na katerem Žovnek stoji, se začne ravnina, in na obeh straneh Trnavce, katera iz soteske prišedši po ravnini naprej teče, so oni travniki, kjer je „ajdovska deklica“ kosce v predprt pobrala in odnesla. Ker so bili ti travniki nekaj časa last poštarja na Vranskem, so dobili ime „poštni travniki“. Grof Bissingen-Nippenburg jih je spravil zopet v last Žovneške graščine.

Ljudstvo pripoveduje, da je v stari graščini dolgo bilo hranjeno rebro „ajdovskega moža“, razen tega ve, da je eden lastnikov prestopil k protestantovski veri (menda je Ungnad), da je v graščini bila katoliška in luterska kapela, da so imeli lastniki graščine pravico, sami denarje kovati, in da je še mnogo zlata in srebra v graščini zakopanega, da je bila v graščini enkrat „krvava greht“ (sodnija). Orgle, ki so sedaj v letuški cerkvi, braslovški podružnici, so neki iz kapele v stari graščini.

Sploh pa še živi v Savinjski dolini, posebno dalje v stran od „velike ceste“ marsikatera stara navada, vera in pripovedka. Še pravijo matere otrokom na sredpostno sredo, da na kapucinarskem mostu v Celji**) „Babo žagajo“, še 24. junija nij toliko sópraznik sv. Janeza Krstnika, kakor praznik Kresnika (boga solnčnega), še sedé ob rojstvu otrok za mizo Rojenice, in sodijo o sreči ali nesreči novorojenčevi, še imamo blizu Braslovč nek kot „Radigovje“.

O Braslovškem trgu pripoveduje ljudstvo, da

*) V tej vodi je bilo včasih mnogo vider (Fischotter) in ljudstvo pripoveduje, da so menihi v Zatičini imeli pravico do njih. „Tam so bili menihi, ki niso leto in dan mesa jedli („cistercijenzarji.“)

**) Tudi na ptujskem mostu so do leta 1825 na sredpostno sredo „Babo žagali“. Vred.

so od kraja tam stale samo tri hiše: Legant, Moktanarjeva in Hojnikova hiša. Nek gospod Braslovič, ki je v stari graščini živel, je storil, da je okolo teh treh hiš nastal trg, kateri po njem ime „Braslovče“ nosi. Cerkev se je pa neki nekdanj imenovala „Pri materi Božji na jezeru“, kar kaže nekdanji vodnati svet te okolice. Morebiti živi tudi kaka pripovedka, ki pravi, da je Savinjska dolina na podoben način nastala, kakor po narodni pripovedki lavantinska dolina na Koroškem (glej moj spis v „Slov. Narodu“ št. 132 od 12. nov. 1871.) Lovre Baš.

Nikolaj Vasiljevič Gogol,

slaven, rusk pisatelj.

(Nadaljevanje.)

Kaže se prijatelja drzovite srčnosti, ki nij iz vsakdanjega života prozaiških nevednežev. To delo je polno čudovite obraznosti in tiste infernalne prijetnosti, katero ima Nemeec Hoffmann v svojih spisih. Tudi v „Plašči“ veje tista moč, le da v njem je vsaj nekoliko zadržana vsled obširnosti resničnega življenja, v „Podobščini“ pa je svobodnejša — in vsa osnova je členkovitejša, nego v drugih povestih. Za manj pa bi človek premišljal notranji stroj cele povesti in po svojem motrenji tako ali tako vrednost stavil jej, kajti ta počiva v nekem, kar je za mejo navadnega razuma; kdor bere to delo, treba mu je verujoče misli in odprtega srca. Tu je kmalu beseda o demoniškem uplivu posebnega obraza, kmalu o posebno naobraženih očeh, ki vse, kar se jim bliža, vleko — kakor v kakov čaralen krog ali gotovo pogubo. Razen fantastičnega spremstva po vsem delu je v njem tudi nekoliko tendenčnih, umetelnost zadevajočih olepšav, ktere celemu plodu dajo nekov poseben značaj. — Podobno oživljena je tudi povest „Nos“, če prav se bolj po komičnem torišči suče. To je — kakor kak za stavo bojujoč vzbuh preširne in vsakojako svobodne fantazije, ki jej kratko malo nij dosti do tega, kar je res ali ne res. Asesor Kovalov izgubi nos, da sam ne zna, kdé in kdaj. Zgodaj zjutraj se probudi, pa nosa nijma. Brivec ga najde v hlebu kruha in strahoma vrže v reko; zatekli ubežnik se v ekvipaži vozi po mestu, napósled pak na staro mesto sede svojemu asesorju. Človek ne bi ni veroval, da bi kedo pero omočil takovim čenčarijam na pozor, — nikakor ne bi mogel pritrđiti, da bi jih kdo mogel tako vredno ozaljšati in oživiti s takim leskom resničnih barv, kar je vendar-le Gogol učinil. A prav za tega delj je tako znamenit. — „Starosvetska šlehta“ nij nič drugega, nego jako kratek popis priprostega domačega življenja, — popis dveh starih maloruskih zakoncev na deželi — Afanasija Ivanoviča Tolstoguba in njegove soproge Pulherije, Ivanovne Tolstogubke; ali kako resnično in zanimljivo je vse naobraženo, brez vsakojake sile in brez kakovega besedoličja. To delo je dovršen zlog. Kakor bi pred nami stala oba, on in ona: Pulherija, kako se